

УДК 78.087.68:[378.147:[37.011.3-051:78]]

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Руслана Любар, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування, Криворізький державний педагогічний університет.

ORCID: 0000-0002-3142-3140

E-mail: r.o.lyubar@gmail.com

У статті висвітлено основні методи роботи майбутнього вчителя музичного мистецтва з навчальним хоровим колективом. Розкрито сутність поняття «методи диригентсько-хорової роботи». Описано навчальні методи оволодіння здобувачами вищої освіти диригентською технікою, методи диригентсько-хорової роботи з хоровим навчальним колективом, які доцільно застосовувати в освітньому процесі закладу освіти; розглянуто методичні прийоми роботи керівника хорового колективу щодо формування вокально-хорових навичок співаків хору.

Ключові слова: хорове диригування; техніка диригування; хоровий клас; диригент хору; хоровий колектив; методична система; методи диригентсько-хорової роботи; методичні прийоми.

METHODOICAL BASIS OF THE CONDUCTING CHORAL ACTIVITY BY FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART

Ruslana Liubar, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Methods of Music Education, Singing and Choral Conducting, Kryvyi Rih State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-3142-3140

E-mail: r.o.lyubar@gmail.com

The disciplines of the conducting and choral cycle play an important role in the system of training the future music teacher, in particular choral conducting and choral class. Conducting a choral training team is a complex process, which consists in the development of auditory ideas, their implementation in specific sounding, auditory verification and correction. The effectiveness of conducting and choral activity depends on the complex application of methods that complement each other and contribute to the formation of a highly qualified and creative specialist. The methods of conducting and choral work are a set of methods of conducting activity used by the head of the choral ensemble to achieve the set goals in creative work with the choir.

The basis of conducting and choral activity is a methodical system based on the mastery of the conductor's technique and method of working with the choral, as well as the mastery of the choir members' vocal and choral technique of performing choral works. The method of conscious education of muscular freedom movement, which is based on self-awareness and self-knowledge of the individual, becomes important in the process of formation conducting technique. The auditory-muscular method of forming the conducting technique establishes a connection between hearing and the conducting apparatus. The method of associative perception is used for the effective formation of conductors' inner

sense of choral sound skills.

So, the main methods of conducting choral work with a choral include: the method of presentment, verbal explanation, imitation, emotional influence, the method of conscious interaction between performers and the conductor, stimulation, problem method, exercise method, score analysis, rehearsal method. The usage of methodical techniques, which are the components of the chosen methods, ensures the implementation of the assigned tasks in the lesson. The choice of methods and methods of conducting and choral work depends on the specific conditions of the class, the level of performers training, the complexity of the work, etc. The creative contact with the choir depends on how clear and correct the conductor's methods and techniques will be, and how accurately they will reflect the artistic features of the music, and hence the brightness and inspiration of the performance.

Keywords: *choral conducting; conducting technique; choir class; choir conductor; choir; methodical system; methods of conducting and choral work; methodical techniques.*

Особливої актуальності сьогодні набуває проблема формування у майбутніх учителів музичного мистецтва практичних умінь і навичок роботи з учнівським творчим колективом.

У системі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва важливу роль відіграють дисципліни диригентсько-хорового циклу, в процесі вивчення яких здійснюється теоретичне та практичне оволодіння здобувачами вищої освіти диригентсько-хоровою майстерністю, формуються навички керування хором навчальним колективом та ін.

На жаль, іноді на виробничій практиці майбутніх учителів музичного мистецтва в закладі загальної середньої освіти виявляються ряд недоліків у диригентсько-хоровій роботі з учнями. Однією з основних причин може бути відсутність необхідної практичної роботи майбутніх фахівців з хоровими колективами.

Диригування хором навчальним колективом є складним процесом, який полягає у виробленні слухових уявлень, реалізації їх у конкретному звучанні, слуховій перевірці й корекції. Ця робота повинна проходити під постійним контролем досвідченого викладача, який буде використовувати накопичений диригентський досвід та шукати нові шляхи викладання хорового диригування.

Значний внесок у розвиток мистецтва управління хором зробили видатні діячі української культури А. Авдієвський, Г. Верьовка, П. Демуцький, О. Кошиць, М. Лисенко, П. Муравський, Є. Савчук, К. Стеценко та ін. Проблеми керування хором колективом розкривали у своїх методичних працях А. Болгарський, М. Колесса, А. Мархлевський, К. Пігров та ін.

На сучасному етапі розвитку хорового диригування досліджено різні аспекти диригентсько-хорової підготовки, що висвітлено у навчально-методичних доробках В. Григор'євої, Н. Дем'янко, Л. Немцової, А. Омельченко, О. Прокулевич, Н. Стефіної, Л. Шумської та ін.

Результативність диригентсько-хорової діяльності залежить від комплексного застосування навчальних методів, які доповнюють один одного й сприяють вихованню висококваліфікованого й творчого фахівця.

«Метод навчання – це специфічна форма руху змісту матеріалу, що вивчається, від його джерела до споживача. Вибір та конструювання методів навчання як багатостороннього, багаторівневого й багатомірного явища залежить від мети, змісту, рівня засвоєння та досвіду, набутого учнями» [1, с. 82, 97].

Розроблена класифікація музично-педагогічних методів за джерелом здобуття

знань: «словесні або слухові (розповідь, пояснення, бесіда-повідомлення, робота з підручником, книгою, партитурою або клавіром), наочні (спостереження, демонстрація наочних посібників, перегляд кінофільмів, слухання музичних записів), практичні методи (усні й письмові вправи, творчі роботи, спеціалізовані навчально-практичні завдання, лабораторні роботи, методи прикладу педагога)» [2, с. 1].

Л. Шумська виділяє методи навчання у класі хорового диригування за джерелом здобуття знань, які: «надає викладач у вербальній формі, здобуває студент під час прослуховування хорових творів, самостійно здобуває під час опрацювання фахової літератури, працюючи з інтернет-ресурсами» [5, с. 15–16].

Розглядаючи систему найбільш ефективних методів впливу керівника на учасників хору Г. Савельєва зазначає, що дієвим засобом продуктивної роботи хору є вдало підібраний репертуар. Ефективними для «виховного впливу на учасників є такі педагогічні методи: пояснення диригентського показу і власне диригентський показ; порівняння творчих результатів учасників і колективу, досягнуті в різні часові межі; метод «перенесення» раніше освоєних виконавських навичок, художніх переживань і чуттів на подальшу творчу діяльність; метод «від простого до складного», що є основою навчально-виховного процесу; метод «переконання»; метод «заохочення і примушення» з переважанням «заохочення», що сприяє розвитку творчої індивідуальності в поєднанні з колективною дисципліною» [3, с. 11].

Дослідниця доводить важливість особистого прикладу в роботі з учасниками хору. До методів «управлінського впливу» вона відносить: «метод планування навчально-виховного процесу та постійний контроль за ходом його реалізації, метод визначення різних поточних і перспективних цілей, метод управління через актив колективу» [3, с. 12].

Як стверджує дослідниця Ю. Ткач, індивідуальність диригента-хормейстера виявляється в його творчому методі. «Творчий метод диригента – це сукупність світоглядних, розумових, психологічних, професійних особливостей та особистісних якостей, які визначають його підхід до творчості, в тому числі стиль спілкування з колективом, індивідуальний виконавський стиль, репертуарні пріоритети тощо» [4, с. 1].

Метою статті є висвітлення методів та методичних прийомів роботи керівника та учасників хорового колективу в закладі освіти.

Методи диригентсько-хорової роботи – це сукупність способів диригентської діяльності, які використовуються керівником хорового колективу для досягнення поставлених цілей у творчій роботі з хором.

Основу диригентсько-хорової діяльності складає методична система, що базується на володінні керівником колективу диригентською технікою й методикою роботи з хоровим колективом, а також володінні учасниками хору вокально-хоровою технікою виконання хорових творів. Основна підготовка майбутнього керівника хору відбувається на заняттях з хорового диригування та хорового класу.

У класі диригування проводиться робота над постановкою диригентського апарату, звільненням м'язів, злагодженістю диригентських рухів, відпрацюванням прийомів звуковедення, втіленням у жестах диригента творчого задуму авторів твору, передбаченням і виправленням помилок хористів у виконанні концертмейстера, що сприяє розвитку гостроти слухової реакції та ін. На початковому етапі навчання основними методами роботи є пояснення педагога та наочний показ.

У хоровому класі відбувається набуття організаційних умінь, засвоєння методів і прийомів, які використовуються в репетиційній роботі, здійснюється психологічна підготовка диригента тощо.

Розвиток диригентської техніки залежить від правильного формування окремих її елементів за допомогою спеціальних методів та методичних прийомів. До елементів диригентської техніки відносять м'язове відчуття, слух та емоції.

У роботі над розвитком м'язового відчуття головним є метод вправ, що орієнтований на розвиток м'язового апарату диригента, оволодіння різними стадіями напруги рук та раціональний розподіл творчої енергії. Спеціальні вправи спрямовані на розвиток самостійності рук, показу хорового дихання, звуковедення, динаміки, зміну диригентських позицій, виховання волі диригента, розкриття його міміки та ін.

Вправи з диригування поділяються на три категорії:

1. Вправи для постановки та розслаблення диригентського апарату.
2. Вправи, що формують техніку диригування.
3. Вправи, що формують психологічну готовність диригента.

У процесі становлення диригентської техніки важливістю набуває метод усвідомленого виховання м'язової свободи рухів, який заснований на самовідчутті й самопізнанні особистості.

Диригент орієнтується на свої слухові уявлення, руки його сприймають вольові накази слуху й виконують їх. Тому диригентський апарат повинен бути підготовлений для прийому й реалізації слухових імпульсів. Ці вміння відпрацьовуються слухово-м'язовим методом формування диригентської техніки, який налагоджує зв'язок між слухом і диригентським апаратом.

Для формування у диригентів навичок внутрішнього чуття хорового звучання, методисти пропонують метод асоціативного сприйняття: слухаючи виконання хорового твору на фортепіано, здобувачі вищої освіти повинні уявляти собі звучання хору, в них викликаються різні асоціації, пропонуються зіставлення, що розвиває їх творчу уяву, необхідну для формування уявлення про можливе хорове виконання твору. Цій меті слугує диригування творів, які звучать у хоровому класі, прослуховування аудіозаписів виконання хорових творів тощо.

У хоровому класі викладачем використовуються різноманітні методи, зокрема: практичні, вербальні, наочні.

Практичні методи навчання передбачають роботу з удосконалення вокально-хорових та виконавських умінь і навичок здобувачів вищої освіти. Використання їх слід пов'язувати з рівнем розвитку музичного слуху, чуттям ритму, сформованістю голосового апарату учасників хору тощо.

До вербальних методів навчання належать розповіді, бесіди, пояснення, які дозволяють емоційно-образно сприймати різні за характером хорові твори: історичні, ліричні, драматичні, жартівливі та ін. Розповідь про життєвий шлях та творчі здобутки авторів хорового твору дає уявлення хористу про стильові й жанрові особливості виконання хору. Словесне пояснення керівника хору спрямоване на те, щоб пробудити мислення співаків, розвинути їх творчу активність, оцінити художні якості хорового твору тощо.

До наочних методів навчання належить спів партій з хорових партитур, використання технічної апаратури, особисте виконання викладачем хорового твору з

метою збагачення образного уявлення співаків, активного і точного виконання творів.

Отже, до основних методів диригентсько-хорової роботи відносяться:

1) Метод показу: диригент демонструє виконавцям, як звучить твір в цілому, хорова партія чи окремих вокальних звуків. Він може використовувати для цього гру на фортепіано, аудіо- та відеоматеріали, а також вокальні та мовні засоби.

2) Метод словесного пояснення: диригент пояснює виконавцям, як потрібно виконувати твір, може використовувати для цього музичні терміни, образні порівняння та інші засоби, уточнює і доповнює інформацію, яку він передає виконавцям. Цей метод також може використовуватися для пояснення складних музичних термінів і образних порівнянь.

3) Метод наслідування використовується диригентом для того, щоб навчити хористів певним прийомам виконання.

4) Метод емоційного впливу дозволяє диригенту викликати у виконавців потрібні емоції, які допоможуть їм зрозуміти й краще виконати твір.

5) Метод усвідомленої взаємодії виконавців та диригента, що разом беруть участь у практичній реалізації художнього задуму, активно здійснюють спільні творчі плани. Диригент дає оцінку хоровій звучності, реальній ситуації в хорі, приймає рішення про необхідні корекції, які виправляють незлагодженості між бажаним і отриманим художнім результатом.

6) Метод стимулювання дає можливість диригенту мотивувати виконавців до якісного виконання твору.

7) Проблемний метод передбачає орієнтацію диригента у виконавській ситуації. Він чуйно реагує на всі зміни, які відбуваються, швидко ухвалює рішення.

8) Метод вправ націлений на подолання інтонаційних, ритмічних, гармонічних труднощів у виконанні творів, формування вокально-хорових навичок співаків, передачі різних засобів музичної виразності тощо.

9) Метод аналізу партитури допомагає керівнику правильно зрозуміти і передати виконавцям задум композитора. У процесі роботи над хоровою партитурою диригент знайомиться з нотним текстом, визначає структуру хору, темп, ладотональний план, розмір, особливості мелодики, ритміки, засоби виразності, повторюваності або відмінності фраз, роль акомпанементу тощо. Цей метод є обов'язковим для кожного диригента в роботі над твором.

10) Метод репетицій є основним засобом удосконалення виконання твору. На репетиціях диригент відпрацьовує з виконавцями всі деталі твору, щоб досягти бажаного результату. Таким чином формуються практичні уміння і навички роботи з хором. Для опанування цим методом у процесі навчання диригуванню у закладі освіти повинні створюватися умови, наближені до умов практичної роботи з хором, або надаватися можливість здобувачу вищої освіти працювати з вокальним ансамблем, курсовим чи факультетським хором.

Забезпечує здійснення поставлених завдань на занятті також використання методичних прийомів, що є складовими вибраних методів [1, с. 251].

Ю. Ткач, досліджуючи творчий метод видатного українського хорового диригента, музично-громадського діяча М. Кречка, зазначає прийоми, що покладені в основу його інтерпретаційної системи [4]:

- поєднання динаміки та штрихів з агогікою;

- підбір засобів «інтонаційного перевтілення»;
- володіння синтезом окремих виконавських прийомів;
- вживання в художньо-образну сферу твору.

Вибір методів і методичних прийомів диригентсько-хорової роботи залежить від конкретних умов проведення заняття, рівня підготовки виконавців, складності твору та ін.

У хоровій практиці широко використовуються методичні прийоми:

- вироблення опори звука у хоровому співі;
- формування різних регістрів голосу, що допоможе керівнику знайти високу позицію звука, виховати почуття правильного звукоутворення;
- згладжування регістрів з метою досягнення однорідності звучання голосів співаків від нижніх до верхніх звуків їх діапазону;
- спів на ланцюговому диханні;
- засвоєння єдиної манери подачі звука, що сприяє виробленню правильної установки голосового апарату, відчуття резонування і високої вокальної позиції звука та ін.

Усі перераховані методи і прийоми педагог повинен пояснювати і використовувати в роботі хорового класу, поступово давати можливість здобувачу вищої освіти брати участь в управлінні колективом. Це сприятиме тому, що майбутній фахівець почне відчувати себе диригентом хорового колективу, який спрямовує виконання і домагається втілення свого творчого задуму.

При вивченні хорового твору здобувачу вищої освіти необхідно підібрати і творчо осмислити прийоми мануального втілення хорового твору. Інакше не може відбутися його виконання. Від того, наскільки зрозумілими й правильними будуть знайдені диригентські прийоми, як точно вони при цьому відобразатимуть художні особливості музики, залежить творчий контакт із хоровим колективом, а відтак яскравість і натхненність виконання.

Закріплення набутих диригентських умінь обов'язково повинно відбуватися в репетиційній роботі з навчальним хоровим колективом, де наявні умови, за яких самостійний пошук розв'язання виконавських завдань постійно буде присутній у музично-пізнавальній діяльності здобувача вищої освіти.

Отже, удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва вимагає особливої уваги до підбору методів та прийомів диригентсько-хорової роботи, внесення в систему навчання окремих коректив, наближених до сучасних вимог вищої освіти та суспільних потреб. Особливого акценту в подальших дослідженнях потребує питання розробки методики розвитку вокально-хорової майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. І. Дидактика. Київ: Либідь, 2005. 264 с.
2. Величко Н. А. Методика дитячого хорового навчання та виховання. URL: <https://knmau.com.ua/wp-content/uploads/Velichko-N.A.-Metodika-dityachogo-horovogo-navchannya-ta-vihovannya-2-bak.-hor.dir.-KONTROL.pdf> (дата звернення: 11.10.2023).
3. Савельєва Г. В. Методика роботи з хором: курс лекцій з дисципліни: для студентів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, спеціальність 025 «Музичне мистецтво», спеціалізація «Хорове диригування», освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр». Харків: Копі-студія «Ларець»,

2020. 56 с.
4. Ткач Ю. Специфіка диригентської інтерпретації у хоровому виконавстві. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/kultura/spetsyfika-dyryhentskoji-interpretatsiji-u-horovomu-vykonavstvi/> (дата звернення: 15.10.2023).
 5. Шумська Л. Ю. Хорове диригування: навч. посіб. 2-ге вид., доповн. та перероб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 105 с.

REFERENCES

1. Bondar, V. I. (2005). *Dydaktyka*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Velychko, N. A. *Metodyka dytiachoho khorovoho navchannia ta vykhovannia*. URL: <https://knmau.com.ua/wp-content/uploads/Velichko-N.A.-Metodika-dityachogo-horovogo-navchannya-ta-vihovannya-2-bak.-hor.dir.-KONTROL.pdf> [in Ukrainian].
3. Saveleva, H. V. (2020). *Metodyka roboty z khorom*. Kharkiv: Kopi-studiia "Larets" [in Ukrainian].
4. Tkach, Yu. *Spetsyfika dyryhentskoi interpretatsii u khorovomu vykonavstvi*. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/kultura/spetsyfika-dyryhentskoji-interpretatsiji-u-horovomu-vykonavstvi/> [in Ukrainian].
5. Shumska, L. Yu. (2017). *Khorove dyryhuvannia*. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].